

Ակատլ Բակունց

Ու «հացը»

1

Հանգչում էր քաղաքի աղմուկը:

Կարծես դաշտ էր, ուր լուսաբացին՝ առաջին ավտոյի աղմուկից սկսվել էր ճակատամարտի ժիորը, կեսօրին թեժացել, երեկոյան դեմ միսկարները հավաքել էին պղինձը, դարբինները դարսել էին մուրճերը, լոել էին մեքենաները:

Երեկոյի տաք անձրևը նոր ծաղկած ծառերին, մայթի քարերին ու ծանր կավահողին բաշխել էր զով, պղտոր շրի լճակներ ու ծանր ցեխ: Սպիտակ ամպերը սարերից սողացել էին դեպի քաղաք և անգլուխ կարավանի նման դանդաղ ու մունջ պտույտ էին անում փողոցներով, քսկում կտուրներին:

Տների քարձոր հարկերը չեին երևում ամպի սպիտակ քուլաների մեջ: Նրանք օրորվում էին, իրենց հետ օրորում տները, հեռագրասյունները, էլեկտրական լամպերը և նրանց ցոլքը՝ անձրևաշրի պղտոր լճակներում:

Ամբողջ քաղաքի վրա քարձոր աշտարակից ուղիոն թափում էր գարնանային երգի տաք ելեւջներ: Աշտարակի ներսը մի աղջիկ մաքուր ձայնով երգում էր քամբակի դաշտերի և հասած արտերի երգը: Բազմաթիվ ոուպորներ այդ զվարք երգը մաղում էին քաղաքի վրա:

Քարձրախոսների տակ խումբ-խումբ մարդիկ լուս լսում էին, մշակը՝ հենված պատին, լրագրավաճառը՝ թերթերը թևի տակ, տղան՝ աղջկա թևը գրկած, կառապանը՝ «կողլու» վրա, – նույնիսկ ձիերը կախել էին ականջները, քրտինք էր

գոլորշիանում նրանց մարմնից, ձիերը մրսում էին խոնավությունից, բայց նրանք էլ անշարժ լսում էին:

2

Լևոնը գլխավոր փողոցից ծովեց դեպի ձախ:

Անկյունում նրա ականջին ընկավ երգը, տեսավ լուս լսողների խումբը: Նա գլուխը վեր բարձրացրեց և զարմացավ, կարծես առաջին անգամ էր տեսնում սյունին կապած բարձրախոսը: Երգը վրդովեց նրա մտքերի ընթացքը, բայց երբ ծովեց դեպի նեղ փողոցը, մտքերի հոսանքը նորից մտավ ծանոթ հունը: Ու գլուխը կախ գնաց, կոխոտելով թանձր ցեխը և անձրևաջուրը:

Թևի տակ պորտֆելն էր: Եվ նրա միտքը շարունակում էր աշխատել այն թվերի և հաշիվների հետ, որոնցից նոր էր բաժանվել:

Նա շատ անգամ է նստում մինչև կես գիշեր այն սենյակում, որի պատուհանից երևում է քաղաքի մեծ մասը, բլուրները, ճանապարհները, որոնք կեռ ու մեռ գնում են, գնում են անվախճան՝ դեպի ուրիշ քաղաքներ ու գյուղեր: Այդ ճանապարհներով Լևոնն ուղարկում է բազմաթիվ մեքենաներ դեպի գյուղերը և նրանց դաշտերը, որտեղ կա ջուր, արև և քրտինք:

Այդ սենյակում Լևոնի գրասեղանն է: Նա փոռում է բազմաթիվ աղյուսակներ, ցուցակներ, վերցնում է մատիտը, գլուխը կախում նրանց վրա և հաշվում: Եվ գնում են տրակտորները, գութանները, քաշում են երկարեն փողշները և շարքացանները, գարնան խոնավ հողի մեջ թափվում են սերմեր, ծլում է բամբակը, աղջիկները քաղիանում են, ծաղկում է բամբակը, աղջիկներն իրենց գոզը լցնում են սպիտակ բամբակով և բամբակը գնում է դառնալու գույնզգույն չիթ, աղջիկները հագնում են նախշուն չիթը և երբ խաղում են նրանք, թրթում է մարմինը, բամին փոփոացնում է դեյրան և ծաղկավոր դեյրան ծփում է, ինչպես արտը:

3

Լևոնը կանգնեց դոան առաջ, ձեռքը տարավ գրպանը, շոշափեց բանալին, որ գրպանում տաքացել էր:

Բանալին դարձավ երկու անգամ և ապակյա դուռը քացվեց:

Մութ նախասենյակում նա վարժ շարժումով իր մշտական տեղը հանեց կալոշները: Մի փափուկ քան քսվեց ոտքերին, մոռաց: Մաշիտա մայրիկի Վանա կատուն էր:

– Փիսո՞ . . .

Կատուն հետևեց նրան մինչև սենյակի դուռը, ապա առաջինը ներս մտավ, երբ Լևոնը քաշեց սենյակի դուռը:

Ճրագը վառեց և պորտֆելը գցեց սեղանին:

– Փիսո՞ . . .

Փիսոն մեջքը ուոցրեց, նրա ծովի զույնի մորթը, որ լուսի տակ ծխազույն էր, ալիքածև շարժվեց, ուսերից մինչև պոշը:

Իսկ Լևոնը շշոյեց կատվի ուռուցիկ մեջքը: Կատուն ցած թռավ թախտից և ծանր պոշը քարշ տալով դուրս եկավ սենյակից, իր կատվային դժգոհությունն արտահայտելով խոռվ քայլրով:

Լևոնը նստեց թախտի ծայրին: Նա զգաց անտարբեր հոգնություն և ինչպես օտարական սկսեց դիտել իր քնակարանի իրերը: Աչքն ընկավ կանաչ ծաղկամանին, որ կնոջ բազուկի ձև ուներ՝ բարակ մատները միացել էին իրար, կարծես նրանք կենդանի մատներ էին և բռնել էին դաշտային ծաղիկների փունջը:

Լևոնն ավելի խոր դիտեց ծաղկամանը: Մինչ այդ՝ նա չէր նկատել, որ ծաղկամանը չի մերվում սենյակի մյուս իրերին, – կոշտ և չներկած սեղանին, երկարյա մահճակալին, որի նման հազարները կան հիվանդանոցներում և զորանոցներում: Իսկ գրքերի դարակին հենած հրացանն ուղղակի թշնամաբար

Էր թերվել դեպի ծաղկամանը: Փողի բերանը գազազած աչքի պէս նայում էր կնոշ ապակյա մատներին:

Բոլոր իրերը իրենց կարծ և զորշ պատմությունն ունեին, բացի ծաղկամանը: Եթե նրա սենյակի իրերն իրենց կյանքը պատմեին, մահճակալը պիտի ասեր, որ ինքը երկաթից է շինված, չորս տարի վրան պահել է վիրավոր զինվորների մարմինը: Ապա նրա վրա պառկել է կուրսանտը, մի համագումարի պատգամավոր, հետո երեք ամիս ընկած է եղել ձյունի և անձրևի տակ, մինչև ընկեր Լևոնի գալը: Թերև նորոգումից հետո նա անխոռվ իր վրա պահում է Լևոնի չորս փութը:

Գրքերի դարակը կարծ կվերջացներ՝ «ուոի էի և դարձա դարակ»: Սեղանը կգանգատվեր իր կոտրած ոտքից և մեկներից, որոնք ձմեռող քնում էին նրա ճաքճած տախտակների արանքում, որպեսզի ամառն անհանգստություն պատճառն կենվորին: Միայն մահճակալի տակ ընկած շեմոդանն ու կողովը կարող էին պատմել արկածներով լի ճանապարհորդությունների մասին:

Վերջապես պատից կախած մաշված գորգը կարող էր պարծենալ, որ իրեն գործել է Լևոնի մայրը, որ բարձր քարափների գլխին թառած զյուղում, արևի տակ իրեն փոռում էին և հավերը կոխոտում էին, մի երեխա չորեքթաք գնում էր հավերի հետևից, և երբ հավերը հեռանում էին, երեխան աշխատում էր բռնել արևի շողերի մի խորձ, որ պսպղում էր գորգի վարդերի և նուռերի վրա:

Իսկ ծաղկամա՞նը...

Նա օտարական էր, անակնկալ պայմաններում ձեռք բերված: Փողոցում վիճակախաղ էր անապաստան երեխաների օգտին: Լևոնը հանդիպեց Լուսիկի ընկերուիհուն և հարցրեց, թե ի՞նչ լուր Լուսիկից: Աղջիկը, որ վիճակախաղի կազմակերպողներից էր, հաղորդեց լուրը և նրա թևից քաշելով մոտեցրեց սեղանին:

Հինգ տոմս միանգամից վերցրեց . Երեքը՝ փուշ էր, մեկին բաժին ընկավ ոետինե տիկնիկ, մյուսին՝ ծաղկամանը: Տիկինիկը հենց այստեղ նա նվիրեց մի փոքրիկ աղջկա, իսկ ծաղկամանը Լուսիկի ընկերուիհուն դրեց նրա պայուսակը, խոստացավ ծաղիկներ բերել և ավելի մանրամասն պատմել Լուսիկի մասին:

Խոստացավ ու շեկավ:

Այստեղ հրացանը կորոտար և կփշրեր ծաղկամանը, եթե նրա հետ կապված չլիներ մի ուրիշ անձնավորություն, որի հանդեպ սենյակի բոլոր իրերը, նույնիսկ կողովն ու շեմոդանը խորապես երախտապարտ էին, որովհետև այդ անձնավորությունը ամեն օր սրբում էր նրանց փոշին և տեղափոխում, եթք արևը անհանգստացնում էր:

Այդ Մաջիտա մայրիկն էր, որի այդ սենյակ մտնելը եղավ ծաղկամանը բերելու մյուս օրը: Ներս մտավ պառավը, Վանա կապույտ փիսոն հետևից: Կատվի ոտնաձայնն ավելի լսելի էր, քան Մաջիտա մայրիկի թեթև քայլերը:

– Եսնա խորոտ ի, – ասաց պառավը և առանց հարցնելու ծաղկամանի մեջ խրեց հասարակ ծաղիկների մի փունչ:

Սենյակի տեսքը միանգամից փոխվեց: Նույնիսկ լերկ պատերը զվարթացան, որովհետև արևը ծաղիկների և ծաղկամանի ստվերը զցում էր պատի վրա: Կարծես գրքերի հետևող բարձվել էր մի կին և վեր բարձրացրել մերկ բազուկն ու ծաղկեփունջը:

– Միայն մանկության գորգի վարդերը դժգոհ էին: Թարմ և իսկական ծաղիկները խլում էին նրանց առաջնությունը:

4

Վանա փիսոն խոռված դուրս գնաց և նորից ներս մտավ, խաղալով Մաջիտա մայրիկի կծիկի հետ:

– Իկե՞ր ես, տղա: Չայ պիրե՞մ:

– Եթե տաք է:

– Տաք է: Խալիվոր նոր խմեց... Գենա դողցուց իմ խեղճ: Իմ ճար ի՞նչիս կելնի, Լևո՞ն:

- Ես զանգահարել էի բժշկին, չեկա՞վ:
- Եկավ, աստծու լուս խասնի էնոր մեռելաց... Դեզդիտուր. Էլմ էնի... Լերդն ի ասաց, – և ապա դառնալով կատվին. – Քելի՛, փիսո՛, քելի՛, չայ պիրենք...

Հիվանդը պառավի ամուսինն էր, նույն միջանցքում ապրող դերձակը, որին համարյա բոլոր տնվորները, մանավանդ երեխանները՝ «պապե» էին կանչում: Նիհար, քնքուշ դիմագծերով մարդ էր «պապեն», ամբողջ տարին նույն մաշված վերարկուն ուսին, նույն բրդե շալվարը, որ բազմաթիվ կարկատաններից ծանրացել էր:

Մաշիտա մայրիկը և «պապեն» Բաղդադից եկած գաղթականներից էին: «Պապեն» լոիկ էր, ավելի հաճախ երեխանների հետ էր խոսում: Մեծերին տեսնելուց մի կողմ էր քաշվում, կարծես ամաշում էր: Իսկ Մաշիտա մայրիկը, կամ ինչպես «պապեն» էր ասում՝ «հանրմը», հաճախ էր քակ դուրս գալիս և զրուցում հարևանուիհների հետ:

Նրա խնամքի առարկան հավերն էին, որոնց համար «պապեն» բակում բույն էր շինել: Հավերը նրա երեխաններն են, – ծիծաղելով ասում էին հարևանները:

Նրանք շատ սխալ չեն: Մաշիտա մայրիկը ոչ միայն կերակրում էր, այլև հավերին խոսեցնում էր: Նրա հավերը անուններ ունեին, բնավորություն:

- Եսօր Կապուտս քեֆսըզ էր, կուտ իսկի չկերավ:
- Խմոր թալե առաջը...
- Են իմանսըզ խորող շարշրերի գիշերը, – զայրանում էր Մաշիտա մայրիկը:

Եվ ամբողջ բակը պիտի իմանար, որ «խորողը շարշարել է կապույտ հավին», որ հերվա թխսամայրը ձուի է նստել, որ «էն կանդար կուտ կուտի անիրավ Չալը, սի խատ ծյու չի թալի...»:

Մաշիտա մայրիկը սպառնում էր Չալը մորթել, բայց անցնում էր գարունը, ամառը, հավերը պառավում էին, ծանրանում, իսկ նրա սպառնալիքը չէր

իրազործվում: Հավը մեռնում էր բնական մահով, պառավը լաց էր լինում ճշմարիտ և անարատ արցունքով:

Նրանց կյանքի սկիզբը պարզ և հանդարտ էր հոսել: Ապա հանկարծ սևացել էր երկինքը, սևացել էր և գետինը, պայթել էր ջարդը, հրդեհը, գաղթը: Անցած ճանապարհներին թողել էին բազմաթիվ անքար դամբարաններ, որոնց մեջ ամփոփված էին սովից, սրից, տապից և ծարավից մահացած մշակներ ու մանուկներ: Բաղդադում պապեն ստացել էր տենդ, որից հյուծվել էր և դեղնել:

Փոխադրվելու առաջին օրից պապեն ու «հանրմը» սկսել էին անկաշառ բարեկամություն Լևոնի հետ: Մաշիտա մայրիկը ավլում էր նրա սենյակը, սրբում էր փոշին, երբեմն թեյ էր առաջարկում, փոխարենը Լևոնը հասուցում էր բժշկին զանգահարելով, բնակարանի, լույսի և առօրյա այլ կարիքների օգնելով:

– Մաշիտա հանրմի հոգեորդին է Լևոնը, – ասում էին հարևանները: Իսկ պառավը խանդադատանքով էր խոսում նրա մասին, ակնածությամբ տալիս նրա անունը և նույնիսկ հարևանների առաջ պարծենում այդպիսի մարդու բարեկամությամբ:

«Պապեն» նրա սենյակը ոտք էր կոլխում ամիսը մի կամ երկու անգամ և բավականանում էր բարենք: Իսկ մայրիկը պատմում էր իր աշխարհից, որի սահմանները հասնում էին մինչև դարբասը: Մանր պատուհաններ, կցկոտոր խոսքեր, հարևանի տան լսածը և վերջապես հավերի գլխովն անցածը, – ահա նրա զրույցի առարկան:

Սակայն կար և մի մտերիմ «քենա», որի շուրջը Մաշիտա մայրիկի խոսակցությունը ակնարկներից այն կողմը չէր անցնում և որին Լևոնը պատասխանում էր բարյացակամ Ժպիտով:

- Դիա կուզե՞ս...
- Չե՛, մայրիկ, տաքացա:

– Տնավեր, Էն կազախի կիսու չափ է՞ չկաս... Էն կանդար չայ, Ես իմ աստված, հավատալու չի...

«Ղազախը» նույն միջանցրում ապրող բարձրահասակ ոուս ուսանողն էր, որից Մաշիտա մայրիկը քաշվում էր: Ոչ մի բառ ոուսերեն չիմանալով, Մաշիտա մայրիկը մտերմացել էր միայն նրա փոքրիկ աղջկա հետ, որի թևերից բռնած երբեմն տանում էր հավաքնի կողմը և կուտը տալիս աղջկանը, որ նա ցրի:

– Լցե՞մ:

– Չե՛, մայրիկ, – և Լսոնը տեղից վեր կացավ: – Էսօր ոտքս ցավում է:

– Յարալու ո՞տքդ է...

– Հա՞:

– Ուկորն է... Եղանակ որ նամացավ, իսա ուկորիս մեջն է: Որ արև Էլավ, օդը չոր՝ հե՛շ...

Մաշիտա մայրիկը բաժակը վերցրեց սեղանից, սրբեց շաքարի փշրանքը:

Լսոնը մոտեցավ գրքերի դարակին, մեջքը դարձրեց դեպի պառավը: Չեր երևում՝ գրքերին է նայում, թե ծաղկամանին:

Պառավի մտքովն անցավ, որ առիթը հարմար է ավելի որոշ ակնարկելու նրա մասին, բայց այդ րոպեին Լսոնը հանկարծ շրջվեց.

– Խոնավ է, բայց լավ գիշեր է... – Եվ կարծես ինքն իրեն վերջացրեց, – քնել չեմ ուզում, թես շատ եմ աշխատել...

– Գարուն է... Անուշ օր կրացվի վաղ:

– Ամպամած է երկինքը:

– Մասսի կլոխ պարզ ի... Լուս մոտ լուսնակ կելնի...

– Այո՞ն...

Այդպիսի անորոշ բացականչություններից Մաշիտա մայրիկը խորշում էր: Նա այնքան էր հասկանում, որ այդ րոպեին Լևոնի միտքը անմատչելի հեռուներն է:

– Քելի՞, փիսն’... – Կատուն մոռաց: Լևոնը մատներով թմբկահարում էր դարակի տախտակը:

– Նայի, որ «պապեն» շուտ առողջանա...

– Դուրքան քեզի, Լևոն, օր չուրիլուս միտքս էտահի:

Եվ պառավը դուրս գնաց «բարի գիշեր» ասելով: Միջանցրում փոշմանած կանգնեց և հանդիմանեց իրեն, որ առիթը բաց թողեց և ակնարկ չարեց, որ Լևոնին պակասում է «խորոտ կնիկ», որպեսզի օրերը ուրիշ լինեն, ուրիշ...

Իրոք, որ Մաշիտա մայրիկը կորցրեց ամենահարմար առիթը, որովհետև Լևոնի վրա իշել էր այնպիսի խաղաղ ժամ, երբ մարդ բացում է ներսը և հանդարտ թերթում, ինչպես իմաստուն մի գիրը:

Գարնան գիշերն էր առիթը, ուաղինյի ե՞րգն էր դաշտերի մասին, քե՞ ծաղկամանն էր, – դժվար էր ասել: Գուցե բոլորը միասին, ավելացրած այն զոհ տրամադրությունը, որ ունի մարդ, երբ հաջող ավարտում է աշխատանքը: Գուցե և ուրիշ մութ բան, ինչպես թողբոջի բացվելը, շրերի խոխոջը:

Լևոնը բաց արեց պատուհանի փեղկը: Սառը քամին ներս խուժեց հողի խոնավ բույրով: Մի րոպե թարմացավ ճակատը: Մոտեցավ սեղանին, քաշեց արկդը:

Թղթերի, բլոկնոտների, նամակների և նկարների խառնիխուռն կույտեր էին: Կային նազանի փամփուշտներ, որսորդական դատարկ պատրոններ, զմուսի կտորներ և այլ անպետք ու պիտանի մանրութ:

Նա ետ տվեց մի փաթեթ, փոքրիկ թերթիկի վրայից իրեն էր նայում Լուսիկը, ինչպես այն տարին:

– Ծուտով երեք տարին կլրանա, – մտքում ասեց Լևոնը:

Եվ այն, որ շուտով երեք տարին կլրանա, այն, որ Լուսիկի թաց ճակատին մի խոպոպ էր կախվել, որ նրան խանգարում էր գրել, և այն անկրկնելի գարունը, – այդ ամենը նրա սիրտը վրդովեցին անհանգիստ հույզերով: Նա աչքին մոտեցրեց նկարը, ապա դժվարությամբ ետ տարավ, պահեց թղթերի տակ, թափով ետ մղեց սեղանի արկղը: Թափից մեղմ զրնգաց կաթնագույն լուսամփոփիլ:

Լևոնը տեղում կանգնեց, ձգվեց, մկանները տրաք–տրաքվեցին: Մի ախործ շերմություն զգաց և չքացավ անհանգիստ վրդովմունքը:

– Քունս չի տանում... Գնամ Ասաքի մոտ:

Նայեց ժամացույցին . ժամանակ կար: Կարծես այն, որ ժամանակ կար, ավելի հաշտ դարձրեց իրեն այդ վրդովմունքի և վերիիշողության հանդեա:

Եվ վարագույրը ընկավ ծածկված նկարներից: Առաջին պահ նա զարմացավ. ինչքա՞ն բան է հիշում Լուսիկից: Իսկ ինքը կարծում էր, թե չնշին են հետքերը:

Նկարներ են՝ կախված հիշողության պատից: Ահա կատաղած պղտոր գետը ձորի մեջ: Դեղին քարերը փրփուրի միջից ցցել են իրենց շողշողուն գլուխները: Այդ քարերի վրայով, պղտոր գետով անցնում է ինքը, Լուսիկի թևից բռնած: Եվ դեռ քրքչում են: Ահա Լուսիկի ոտքը սայթաքեց, քիչ մնաց գլորվեր փրփրած ավագանը: Գրկեց մեջքը և ցատկեց ափը: Չոր ցախ ժողովեցին, փոքրիկ խարույկը թեժացավ, փոեցին Լուսիկի թաց զոլպաները: Իսկ աղջիկը բոքիկ ոտքերը դրել էր տաք մոխրի վրա: Բոցը խաղում էր աղջկա մերկ սրունքների աղոտ հայելու մեջ:

Այս նուրբ նկարը... Լուսնի տակ ճանապարհը սպիտակել է, կարծես մաքուր գետ է հոսում մութի մեջ: Հորիզոնի խորքում շողշողուն է Արարատի սպիտակ գլուխը: Կապույտ երկնքի կոր հայելու խորքում արտացոլվում է ուրիշ զազաք:

Սայլը ճողում է ամառվա հանգով: Գյուղից են զալիս: Բացօթյա միտինգ էր, իրիկնաղեմին երգ ու պար: Ումանք ոտով են: Աղջիկները սայլի վրա էին: Լուսիկը երգում է.

Նոան կլեպ պոռշդ
Նեյնիմ ամա՞ն-ամա՞ն . . .

Երգում է հոգնած, բարակ ձայնով: Սայլը ճողում է երգի հանգով, օրորալով գնում են եզները:

Այս մեկը խավար է: Այս ամենատաք նկարն է: Գույները կարծես դողում են, ինչպես Լուսիկի շրթունքները, երբ ծաղկած ծիրանիների փողոցից մտնում էին լուսավոր պողոտան:

Ծաղկած ծիրանիների փողոցը... Նոյնիսկ փողոց չի կարելի հաշվել, որովհետև ծայրը հետզհետե բաժանվում է նեղ ճանապարհների, որոնք պատերի արանքով տանում են դեպի այգիները և այնտեղից ձգվում լերկ բլուրի առապարները, որ գարնանը մակաղում է քրդերի ոչխարը:

Այս նկարը խավար է, որովհետև նրանք մութն ընկնելուց եին մտնում այդ փողոցը, որի բնակիչները արևի մայր մտնելու հետ փակում էին տների և պարտեզների փոքր դռնակները: Փողոցը մինչև լուսաբաց մնում էր նրանց ու նման զույգերի, որոնք իրար չեին ճանաչում, լուս էին, երբ լսվում էր ոտնաձայն և բաշվում էին այն խորշերը, որտեղ մութն ավելի թանձր էր, և ծիրանի ճյուղերը ծածկում էին լուսնյակի ու աստղերի լույսը:

Լսվում էր մի ոտնաձայն, Լուսիկը սեղմում էր նրա թևին, շունչը պահում: Անցորդը ուշ մնացած մարդ էր, որ շտապում էր փոքրիկ դռնակներից մեկը բախելու և կամ հարբած էր՝ գնում էր օրորալով. գնում էր՝ կամ հայինում, կամ տխուր երգում:

Պատի տակ առուն էր, երեսը բաց, ջուրը սառը: Սարերից էր գլորվում առուն և նա բլուրի այգիներում շառաչում էր իբրև լեռնային վտակ: Իսկ հետո ներքի տափարակում, բրնձի ու բամբակի դաշտերի մեջ, նրա շառաչը մեռնում էր և հանդարտվում էր աղմկոտ խոխոջը:

Նրանք նստում էին առվի եզրին, և երբ հանգչում էր զրոյցը, լուս լսում էին ջրերի ձայնը: Նայած թե ի՞նչ էին խոսել, Լուսիկն ի՞նչ էր ասել: Լևոնը սրտնեղել էր

նրանից, թե երկուսն էլ ոգևորված խոսել էին սովորելու, աշխատանքի և ո՞վ գիտե, էլ ի՞նչ պայծառ ապագայի մասին:

Եթե սրտնեղել էին, թվում էր, թե առուն էլ շարացել է... Երբ խոսք էր լինում, որ պիտի բաժանվեն, որովհետև Լևոնը գնալու է Մոսկվա սովորելու, կարծես առուն վշտակցում էր Լուսիկին, իսկ երբ ծիրանիների տակ գրույցը դառնում էր առօրյա դժվար աշխատանքի և պայքարի շուրջը, լսել էր, թե ինչպես ալիքները խփում են քարերին, որոնք խանգարում էին նրանց անարգել ընթացքը:

Եվ ինչ խոսել էին՝ շուրջ տարավ: Համբույրները, հանաքնները, այն, որ կավե պատը փոշոտում էր Լուսիկի դեյրան, շունը, որ ցած թոավ և նրանց վախեցրեց, –բոլորը չքացել են, մնացել է ջինջ հիշողությունը և մի կսկիծ, որ երբեմն մրմոռում է, ինչպես ոտքի սպին: Սակայն այդ սպին նա տեսնում է, շոշափում է և մեղմում է ցավը: Իսկ այն մյուսի հետքը... Այ, հենց հիմա, շրթունքները չեն ասում, բայց մտքում կրկնում է.

– Ինչքան լավ աղջիկ էր Լուսիկը...

Մտքում կրկնում է, կարծես թե այդ լավ աղջիկը մեռել է: Բայց Լուսիկը կա. շուտով ինժեներ կդառնա այն քնքուշ աղջիկը: Նրա մատները զծագրելու են, նրա հատակագծով տներ են շինելու:

Այսպես հասարակ եղավ բաժանումը:

Ցտեսություն, ընկեր Լևոն...

Առաջին և վերջին անգամ նա այդպես ասաց: Իրեն ուղարկեցին շրջան, աղջիկը գնաց Մոսկվա: Հետո ի՞նչ... Խնդրել է, գուցե թե հաջողվի և ինքն էլ գնա: Բայց այնտեղ կարո՞ղ է կրկնվել ծիրանիների փողոցը...

Անցյալ տարի Լևոնը մի անգամ անցավ այդ կողմերով: Պատահաբար եղավ... Փողոցի աջ կողմը բարձրանում էին նոր տները: Նրանց մի մասը կիսավարտ էին: Փողոցի երկայնքով շարել էին կապույտ որձաքարը: Մնում էր ծիրանիների փողոցի ձախ պատը, պատի հետևը ծառերը: Նոյնիսկ տեսավ առուն և այն պատշգամբը, որի տակ մի անգամ հորդ անձրևից պատսպարվել էին:

Յերեկը, աշխատանքի ժամերին, նա հիշում էր Լուսիկի խոսքերը, երեկվա պատահածը, ուրախությունից և երիտասարդական ավյունից ժպտում էր ինքն իրեն, և ավելի թեթև էր ընթանում աշխատանքը: Եթե սենյակում մարդ չէր լինում, նա երբեմն սուլում էր... Սուլում էր և հեռախոսի փողի մեջ ու խնդրում էր, որ Լուսիկը փողը պահի ականջի մոտ:

Նրա հիշողության մեջ տաք ներկերով այդ նկարն էր, ծաղկած ծիրանիները, երեսը բաց առուն և կավե բարձր պատերը, որ պարփակում էին իրենց մեջ և՝ խոխոչ, և՝ ծաղիկների բույր, և՝ անթափանց լուսուն: Կարծես քաղաքը և նրա ձայները չեին հասնում մինչև այդ խուլ փողոցը:

– Կշտացա՞ր, – ծաղրի տոնով հարցրեց Լևոնը և տեղից վեր կացավ: Կարծես ուրիշն էր հիշողը և նա համբերությամբ սպասում էր, որ այդ ուրիշը հազորդ տա ներելի թերությանը:

Վարագույրն իշավ նկարների վրա:

Սենյակի մեջտեղո կանգնել էր ուրիշ մարդ: Նրա աչքը՝ ծաղկամանի վրա չէր, ոչ ել միտքը՝ ծաղկած ծիրանիների փողոցում: Սենյակի մեջտեղն այն մարդն էր, որի մասին ոմանք ասում են, թե բնավորությունը խիստ է, նույնիսկ կոշտ: Նա տոկուն և համառ աշխատողի համբավ ունի: Այն հարյուրները, որոնք աշխատում են նրա հետ, զարմանքով են պատմում նրա անսպառ եռանդի մասին:

Նրանք գիտեն, որ ընկեր Լևոնի ամրող եռանդը լավում է հազարավոր մերենաների հայթայթման և մատակարարման բարդ աշխատանքը:

Յերեկը բազմաթիվ մարդիկ ներս են մտնում նրա սենյակը: Հեռախոսները զանգահարում են, աղմկում են դոները, մերենագրուիհները, մարդիկ: Մի տեղից հեռագրով պահանջում են տավոտ և բենզին, ուշանում է տրակտորների տեղափոխումը և ահա թափվում են ահազանգի հեռագրեր, որ հողը եռում է, կորչում են օրերը: Եվ հարյուրավոր վայրերից այսպիսի բազմաթիվ թելեր, ինչպես ճառագայթներ, կենտրոնանում են այս կիզակետի մեջ: Ներս ու դուրս են անում մարդիկ, որոնք եկել են շրջաններից, աշխատանքի վայրերից: Ահա մեկը մանվածապատ սկսում է «նաղլը», իսկ Լևոնը մի քանի շեշտակի հարցերով

տեղն է զցում խոսակցությունը: Լուսն է նրան, հեռախոսը զանգահարում է նորոգման արհեստանց և մտքի խորքում միաժամանակ բարձրանում է նոր խնդիր, նոր աշխատանք:

Մենյակի մեջտեղը ահա այդ մարդն է, որի մի օրը վերջացել է և ահա վերադարձել է տուն՝ հանգստի: Կրացվի առավոտը և հարյուրավոր մարդիկ նրան կտեսնեն նույն տեղը, նույն մտազբաղ դեմքով:

Միջանցքում կախված է շինելը: Դուրսը խոնավ է: Լսոնը հազնվեց և կոճկվեց մինչև վերջին կոճակը:

Տաք շինելը ձգում է մեջքը և այդպես նա իրեն կայտառ է զգում:

Հանգցնում է լույսը և զգուշությամբ բացում ապակյա դուռը: Հարևանները քնել են: Միայն «ղազախի» ձայնն է լսվում: Երևի կարդում է:

6

Դիմացը՝ փողոցում էլեկտրական խոշոր լամպն է: Սպիտակ մշուշը շարժվում է վերերով: Նա շարժվում է, իսկ թվում է, թե օրորվում է լամպը: Եվ մշուշը մաղում է նուրբ անձրև:

Լսոնը գոհ է, որ վերցրեց շինելը: Եվ գոհունակությունը նա արտահայտում է ձեռքերը գրանը կոխելով, թևերն ավելի սեղմելով իրանին:

Նա գլուխը վեր բարձրացրեց: Դիմացի սպիտակ տունը ձգվել էր և մշուշի մեջ ավելի բարձր էր թվում: Վերի հարկում մի քանի պատուհաններ լուսավոր էին. նրանք մշուշի միջից էին երևում և կարծես մի ուրիշ տան հարկ էր:

Մշուշն անցնում էր ծվեններով: Ահա մի ամայի վերջին քուլաները՝ շղարշի նման թափանցիկ: Նրանց արանքից երևում էին աստղերը: Իսկ Արարատի լեռկ կատարը շողշողում էր աստղալույսից:

Ճշմարիտ էր Մաշիտա մայրիկը... Վաղը արև պիտի անի:

Լևոնը մայթի վրայով զնաց դեպի վեր: Առվի եզրին երիտասարդ լորիներ էին, իրարից հավասար հեռավորության վրա: Նա հիշում է, որ աշնանը տնկեցին բարակ լորիները: Գարնանը նրանք ծաղկեցին, բացի մեկից:

Երրորդ գարունն է: Տասը գարուն հետո նրանք այնքան կբարձրանան, որ կհասնեն երկրորդ հարկի պատուհաններին և մարդիկ լորիների հովի տակ անց ու դարձ կանեն: Փողոցը կդառնա անփոշի, մաքուր, լորիների փողոց, նրանք Էլ կծաղկեն, ինչպես ծիրանին...

Լևոնը ձեռքը մեկնեց մի ծառի, մատներով սեղմեց: Ծառին ոչինչ չասաց, որովհետև ծառի հետ չեն խոսում, բայց եթե խոսեր, նա աշխատանքի մարդու անսահման ուրախությունը պիտի հայտներ, որ ծառերը մաքրում են օդը, հով են անում և շոյում են աչքերը:

Նա կտրեց փողոցը, զզուշությամբ կոխելով անձրևից թրջված և լապտերների փայլվլող սալաքարերը: Դիմացը վիթխարի շենքն էր, որի կեսը դեռ չէին ծածկել: Մի քանի պատուհան արդեն լուսավոր էր:

Լևոնը փողոցից նայեց: Դեռ չսկադած սենյակում սեղանի վրա գլուխը կռացրել էր Սողոմոնը: Նա կամ հաշվում էր, կամ գրում: Միայն ձեռքն էր շարժվում:

Խճուղային վարչության Սողոմոնը՝ հաղթանդամ, ծանրախոս, դանդաղաքայլ: Երկու օր առաջ Կոմիտեի նիստում նրա զեկուցումն էր: Մի քիչ «սեղմեցին»: Սողոմոնը նեղն էր ընկել: Լևոնն էլ ուզեց խոսք վերցնի և ավելացնի, որ ճանապարհների նորոգման վրա անհրաժեշտ ուշադրություն չեն դարձնում, որ շատ գյուղեր տրակտոր և շարքացան չի կարելի տանել միայն ճանապարհ շլինելու պատճառով, բայց ականջին հասավ Սողոմոնի ռեպլիկը՝ ուղղված մի ուրիշին.

— Բուջե չկա, բուջե... Ետ անդերը հինչա՞վ շինեմ...

Հոգնած ժողովը ծիծաղեց նրա բարբառի, նրա պարզամտության և զայրույթի վրա:

Բայց և այնպես նույն օրը Լևոնը զանգահարեց նրան:

Պատուհանի հետևից երևում էր Սողոմոնի գլուխը: Լսոնը հիշեց այն նիստը, սակայն միտքը թռավ ետ, քաղաքացիական կոիվների տարին, այն լեռնոտ գավառը, որտեղ այն տարին ապրում և պայքարում էին ինքը, Սողոմոնը, որին Սուտի էին ասում, Ասաքը, որին քաղաքում ճանաչում են իբրև ընկեր Սահակ, և ուրիշները: Մի քանիսը սպանված, ոմանք այստեղ, ուրիշները ցրված խորհրդային անժայրածիր երկրներում Թուրքեստանից մինչև Սասուցյալ օվկիանոսի ափերը:

Եվ շարունակեց քայլերը, մտքում՝ Սուտին, Ասաքը, այն լեռնոտ գավառը, քաղաքացիական կոիվների տարին:

Այն ժամանակ Սուտին հազիվ գրածանաչ էր: Ամառ-ձմեռ հազին ուստինե տարօրինակ թիկնոց էր, որի նմանը անցյալ աշնան ինքը նավի վրա տեսավ, նավաստիների հազին: Ո՞րտեղից էր ընկել այդ թիկնոցը: Նստում էին ժողովի, Սուտին ձանձրանում էր վեճերից, բայց երբ հարցը գալիս էր ապստամբության, նրա աշքերը լայնանում էին, ոտքի էր կանգնում և բռունցքը ճոճում.

– Հուաւ տո՞ւ . . . Իմ ասմունքն էլ էղ ա:

Առաջին տարիները գավառում նրան այդպես էլ կանչում էին. «հուաւ տու, Սուտի»:

Իսկ Ասաքը ծանր էր, տարիքից ավելի ծանրախոն: «Ուրբաթախոս» էր, ծխախոտը քերանից անպակաս: Ինչ էլ ձեռքն ընկներ, ծխում էր. մախորկա, տերեւ... Նրա ծխախոտի կծու հոտը ջղայնացնում էր Սուտուն: Երբ մի ժողովում հարց էր դրված թշնամու թիկունքը մարդ ուղարկելու, Սուտին Ասաքի թեկնածությանը հակառակեց.

– Նրա քերանից մրահոտ ա գալիս... Քառասուն վերստի վրա նրան էղ շնահոտից կճանաշեն:

Մի ուրիշ լայն փողոց վերևից գալիս և կիսում էր այն փողոցը, որով գնում էր Լսոնը: Խաչաձև կտրվածքի մեջտեղը ետ ու առաջ էր գնում հերթապահ միլիցիոները: Նա ձանձրացած էր քայլում, կարծես կարոտում էր ցերեկվա

Ժխորին:

Փողոցների խաչաձև կտրվածքն անցնելուց Լևոնի ընդհատված մտքերը նորից ծանոթ հունն ընկան: Ասաքը շատ է փոխվել... Այն տարին նրա երեսին ժայռ չէր երևում . այժմ կենսուրախ է, անհոգ: Գուցե այդ անհոգությունն է նրա նիհար մարմինը գիրացրել, կլորացրել:

Տուն ունի, կին ունի, չորս երեխա... Սենյակների ներսը խառնիխուտն, գրքերը երեխաների կոտրատված խաղալիքների կողքին, այստեղ-այնտեղ մանր ու մեծ մահճակալներ, որոնց վրայից կախված են լաթեր, երեխաների սպիտակեղենը ու ուրիշ շորեր, որ Ասաքի կինը չի հավաքում, երբ Լևոնը ներս է մտնում, որովհետև նրանից չեն քաշվում:

– Երևի երեխաները քնած են... Կիմիկը չէ’:

Կիմիկը եթե քնած լինի, Լևոնի ձայնից կզարթնի, կկանչի մյուսներին և կսկսեն կախվել, քաշքշել, աղմկել: Կսկսվի այն, ինչ Ասաքը ծիծաղելով անվանում է «դարաշու քազար»:

Այդ աղմուկի մեջ Ասաքը կարողանում է աշխատել, երեխաները թոշկոտում են, բարձրանում նրա վրա, քաշքշում, իսկ նա երեսը պատի կողմը դարձրած կարդում է: Երբ շատ են աղմկում, վեր է կենում, դուռը բաց անում և բոլորին քում բակը: Քշում՝ ինչպես հավի ճտերը:

Կենսուրախ է Ասաքը: Այդ կենսուրախության մեջ չի կորել նրա երբեմնի լրջությունը, Կես հանաքով, կես լուրջ նա գանգատվում է, որ «փորի մակարդակը նորից է բարձրացել», բայց հանաքից հետո խոսքը դարձնում է առօրյայի խնդիրների շուրջը:

Եվ իին «ուրբաթախոսը» հառնում է Լևոնի առաջ...

Ահա սարալանջը . հրաբուխային ավագ է: Դժվար է բարձրանալ, որովհետև ավագը սահուն է, ոտքերը կարծր գետնին չեն հասնում: Բայց նա չի կարողանում ոտքի կանգնել: Մի ոտքը ծանրացել է, ծունկից ցած տաք է, Լևոնը չի նայում, բայց զգում է, որ արյուն է լցվում կոշիկի մեջ և ավագը խառնվում է արյունին:

Մեկը նրան վեր է բարձրացնում: Գրկել է մեջքը և բարձրացնում է. ամեն րոպեն դժվար շնչելով ասում.

– Հրես հա՛, հրես հա՛... Շուտ եկանք սարի հետևը:

Ներքեած այգիներից անկարգ կրակոցներ են: Գնդացիրը կրակներ է մաղում լեռան լանջին, Լևոնը հիշում է, որ լուսաբացին թշնամին անակնկալ ներս խուժեց: Նահանջեցին: Բայց ո՞րտեղից հայտնվեց Ասաքը: Նա ուզում է հարցնել, բայց վերքը ցավում է: Ու չի տնքում: Ատամները սեղմել ե... Ասաքի գլխին ծղնոտից գործած մի շտեսնված գլխարկ է: Երբեք այդ գլխարկը նա չէր ծածկում: Լևոնը մինչ այդ նման գլխարկ չէր տեսել: Եվ ատամները սեղմելով նա հարցնում է նրան, թե ո՞րտեղից է այդ գլխարկը, և ինքն էլ զարմանում է այդ անպատճեն հարցից:

Հրե՛ս, հա՛... Շուտ եկանք սարը:

Տարիներ հետո Լևոնը մի անգամ էլ Ասաքին հարցրեց այդ գլխարկի մասին: Ասաքը դժգոհ և քթի տակ ասաց, որ «կազմակերպել» էր մալական ֆուրզոնչուց:

Գլխիս մեջ մեխսվել էր, որ անգղակ փախչելն ամոք է..

Այլևս չէր հիշվում «մալականի» գլխարկը:

7

Այստեղից սկսվում են նոր տները: Նրանց ուղիղ շարքերը ձգվում են դեպի բլուրները և այգիները: Լամպերի շարքը ձգվում է հեռու: Ինչքան հեռուն ես նայում, լամպերն ավելի սեղմ են իրար: Վերջին լամպը չի երևում, նշանակում է շատ երկար է լամպերի շարանը:

Լևոնի սիրտը լցվում է շերմ ուրախությամբ, ինչպես փողոցի լորենին շոշափելուց: Տների կառուցմանը նա չի մասնակցել, բայց նրա սրտում էլ զարթնում է հաղթողի զվարք ուրախությունը:

– Մենք ենք շինել... Մերն է:

Այստեղ էլ մշուշը հոսում է կտորների վրայով, մաղում է գարնանամուտի տաք շաղը: Շենքերի պատերը, թիթեղյա կտորները թացանում են: Թիթեղներն էլ առաջին անձրևի տակ են, իսկ քարերը մթին ընդերքում ոչ անձրև են տեսել, ոչ մշուշն է լիզել նրանց:

Լևոնը կանգնել է նոր փողոցների սահմանագլխին: Այս կողմը հին տներ են: Ահա մի տան փայտե նովդանները ծովել են: Դարբասը կախվել է: Ներսը մարդիկ գուցե դեռ արթուն են, սակայն ձայն չի լավում ներսից և ոչ էլ ճրագ է երևում: Նեղ պատուհանները փոքր են, ինչպես մութ զնդանը:

Ահա մի ուրիշը, նոր տան կողքին... Քանդել են նրա բակի պատերը, ցանկապատը հանել են և հազարավոր սայլեր, մերենաներ այդ հին բակով կրել են ավագ, քար, ցեմենտ, տախտակ: Կուչ է եկել հին տունը: Նրա ճակատի կողմը երևում է կայծակնած ճեղքը: Կարծես կնճիռի ծալք է: Երևի մի մերենայի դղրդոցից, քարերի գետին ընկնելուց հին տան պատերը ճաքել են:

Իսկ այս մեկը շրջապատված է տաշած քարերի կույտով: Ահա փողոցի մի մասը կտրել են տախտակներով և թողել են փոքրիկ դոնակ, որպեսզի տան բնակիչները երթևեկեն: Ուրեմն այստեղ էլ պիտի կառուցեն:

Նոր քաղաքը հրում է: Նրա բարձր տները նայում են քաղաքի մյուս մասերում անկարգ ցրված նոր տներին և կարծես ձայն են տալիս սեղմելու, իրար միանալու և գետնի երեսից վերացնելու հողաշեն փլեկները:

– Այն փողոցը այս կողմերն է...

Ծաղկած ծիրանիների փողոցը: Նայում է վեր, Ասարի տան կողմը: Մի քիչ տատանվում է և քայլերն ուղղում ներքև: Եվ արդարացնում է իրեն.

– Ես չեմ տեսել այն կողմի տները...

Ու քայլում է, ձեռքերը գրպանը: Քայլում է և չի զգում, որ շադ է նստում շինելի վրա, ցեխ է թոշում փեշերին: Մի պատուհան բաց է... Լևոնը նայում է վերև: Նրան դուր է գալիս, որ կենավորը գարնան այդ մշուշին բաց է արել պատուհանը և մշուշը ներս է մտնում:

Ուաղին երգում է բաց պատուհանից:

– Ուրեմն դեռ ուշ չէ, – մտածում է Լևոնը: Մի քանի կանայք և տղամարդիկ ծիծաղելով անցնում են դեպի նոր տները: Նրանք կինոյից են գալիս և ուրախ են, որ նոր տներում լուսավոր, ընդարձակ սենյակներ ունեն:

Լևոնը մեխավում է տեղը.

– Այ քեզ սատանա, – ասում է և շարունակում քայլերը:

Ուաղինի աղջիկը երգում է.

Նոան կլեպ պոռշդ
Նեյնիմ, ամա՞ն-ամա՞ն...

Լևոնը դանդաղ է քայլում և ափսոսում է, որ այդ խոսքն ասաց: Նայում է աջ ու ձախ: Ու՞ր է ծաղկած ծիրանիների փողոցը... Զախ կողմն էլ բարձրացել են շենքեր, նույնիսկ բարձր տներ վարդագույն տուֆից, կապույտ բազալտից: Ահա այն պայտաձև տունը... Տունը երկար-երկար պատշգամբներ ունի, հարյուրավոր պատուհաններ բացվում են փողոցի վրա:

Բայց ո՞ւր են ծիրանիները...

Կարծես երկար տարիների օտարությունից վերադարձել է և փնտրում է այն տունը, որտեղ անցել էր իր մանկությունը: Փնտրում է և չկա, և որովհետև չկա, ավելի է բարձրանում նրա հուզմունքը, նրա կարոտը:

Մինչ այդ նա երբեմն հիշում էր այդ փողոցը: Այն միտքը թե ծառերն ու կավե պատը, և այն փոքրիկ պատշգամբը դեռ մնում են, – այդ ամենը հեշտ էին դարձնում մոռանալ Լուսիկի հետ կապված կյանքը: Կուզենա՝ մի անգամ էլ կգա ծանոթ փողոցը:

Բայց հիմա չկա ո՛չ պատը, ո՛չ այն տունը, որի պատշգամբի տակ հորդ անձրևին պահպել էին, իսկ Լուսիկը սառը ձեռքը կոխել էր նրա թևքը:

Լևոնը հասավ մինչև անկյունը: Պատշգամբով տան տեղը սև քարից կիսավարտ տուն էր, որի մի թևը մյուս փողոցի վրա էր շրջվում: Նրա կողքին երկհարկանի տուն էր: Այնտեղ արդեն բնակվում էին: Երևում էին քաղաքի մեջ դրված ծաղիկներ և թփեր: Նրանց կանաչ տերևները կառաջ էին լուսամատի ապակիներին: Կարծես դժգոհում էին սենյակի օդից և կարոտում զարնանամուտի տաք մշուշը:

8

Երկհարկանի տան կողքին մշուշի միջից ցցվում էին քարձր սյուները: Սպիտակին էին տալիս հանգած կրի զուրենը: Գետնից մի քանի մետր քարձրացել էր պատերի գլուխը:

– Մեծ տուն է...

Լևոնը տախտակների, քարերի արանքով մոտեցավ: Մի փոքրիկ սանդուղք էր դրված, որով ցերեկը քանվորները քար են տանում, մինչև պաները քարձրանան և սյունից կախեն վերելակները:

Նա քարձրացավ սանդուղքով: Ու միտն ընկավ մի մոռացված դեպք, որ երբեք չէր հիշել: Ի՞նչպես էր ընկել մտքից... Գնացել էին ձորի կողմը: Ամառ գիշեր էր: Այսքան քափառեցին... Լույսը քացվում էր, երբ իշան քաղաք: Տների պատուհանները քաց էին: Առավոտի այն ժամն էր, երբ գիշերվա տապը զիջում է հովին և խոր քուն են առնում մանավանդ երեխաները:

Այսպիսի մի սանդուղք հենված էր հողե պատին: Լուսիկը խնդրեց քարձրանալ կտուրը: Ներքևը լույս փողոցներն էին, կիսաքուն դռնապանները ավլում էին փողոցները, ջուր ցանում:

Ցածր կտուր էր, քակում քարդիներ, որոնց տերևները դեռ նոր սկսել էին դռդալ լուսաբացի հովից:

– Լավ է մեր քաղաքը, չէ՞... հոգնած հարցրեց Լուսիկը:

Լևոնի պատասխանը քաղաքին չէր վերաբերում: Լուսիկի դեմքին կարմիր պուտեր էին, գիշերվա հետքերը:

– Ի՞շնենք սառը ջրով լվացվենք...

Բարդիների տակով գնում էր ջուրը: Մի կին ջուր էր առնում, քանի մարդիկ չէին զարթնել և չէր պղտորվել առուն: Նա նայեց, հասկացավ և ժպտալով ասաց.

– Փեշրիր բերե՞մ...

– Ո՞վ է, – լսեց մի ձայն տախտակների կույտի հետևից:

Լևոնը կանգնել էր պատի վրա և կիսամքնում հիմքերի ձևից, գերաններից փորձում էր հաշվել սենյակների թիվը: Մի ստվեր գորշ անձրևանցի մեջ փաթաթված մոտեցավ:

– Բարև, ընկե՛ր . . .

– Բարև: Ո՞վ ես, հարցրեց անձրևանցով մարդը:

– Շենքին էի նայում...

– Վայ, ընկեր Լևո՞ն, չճանաչեցի... Ներողություն: Գնանք, գնանք բուդկան... Կրակ եմ արել, – մարդը նորից մեկնեց ձեռքը, իշեցրեց նրան պատից:

«Զայնը ծանոթ է, բայց չեմ հիշում» – մտածեց Լևոնը և խոսքը դարձրեց շենքի վրա.

– Ի՞նչ շենք է...

– Սա, ընկեր Լևոն, Բնակչինկողան է շինում... Համա ասում են ուսումնարան է: Եղքանը մեզ հայտնի չի: Էլ ո՞նց եք, լա՞վ եք... Մի անգամ ձեզ տեսա, ասի մոտենամ, մեկ էլ... Էս էլ իմ բուդկան:

Նրանք տախտակների հետևն անցան: Մարդը տաշեղներից կրակ էր արել, վրան թեյամանը կախել...

– Հիմա Էլ ըստի եմ բանում... Գիշերապահ եմ:

Կրակի մոտ ճանաչեց: Օսեփն էր, դազախեցի Օսեփը: Երեք տարի առաջ նրա մոտ էր եկել տրեխներով, մորթե վիթխարի փափախը գլխին: Ներս էր մտել և սարեցու զրնզան ձայնով ասել .

– Ինձ քու մոտ են դարկել...

– Ի՞նչ կա:

– Ինձ պիտի ունթունես...

– Ո՞րտեղ:

– Հո մեծամեծի զործ չեմ ասում... Ղարաուլ, քան: Կարամ լավ փայտոն քշիլ, ձի պահիլ: Մի խոսք ամեն բան ձեռովս վեր է գալիս...

Եվ իսկոյն ավելացրել էր, որ զյուղից նոր է եկել, և որ տնից հեռացել է «կնկա պատճառով»:

Օսեփը դարձավ գիշերապահ: Մի երեկո, երբ ինքը ներս մտավ հիմնարկը, Օսեփը միջանցքի ծայրից բղավեց .

– Ընկեր Լևոն, Էս սհարիս մի կնիկ թելեպոնով քեզ հարցրեց: Ասի ըստի չի... Նեենց քաղցր էր խոսում:

Լուսիկն էր հարցրել:

– Ընկեր Լևոն, բախտս բերեց... Գնացի Աշտարակուց մի աղջիկ առա. իմ ուզած օղլուշաղն է... Դեյրա եմ առել, մի ջուխտ բատինկա: Տես, – և նա արձակեց անձրևանցի կոճակները, – խտակ մաքուր... Էս սադ նրա շնորհքն է... Համա Էս զործու ուզում եմ փոխած... Այսուհետև ինձ հարմար չի: Ես ըստի մենակ, նա ընդի . . . – և կրակը խառնելով ավելացրեց. – ասենք պատահած վախտը գալիս է... Դե տան հաշիվը ուրիշ . . . – Ապա անհամբեր հարցրեց . – Հմի՞ որդի ես, ընկեր Լևոն. քո կուշտը որ զործ լինի, Ելի կզամ...

Լևոնը նայում էր կրակին: Նրա ականջովն էր ընկել մի խոլ ձայն, որ գետնի տակից էր զալիս:

- Ես ջրի ձա՞յն է, Օսեփ...
- Հա, ըստի մի արխ կար... Խանգարում էր, տափի տակը զցեցին: Ես նրա ձենն է:

Ծաղկած ծիրանիների փողոցի առուն: Քարերի տակ, մութի մեջ գնում են ջրերը և նրանց ձայնը խոլ է հնչում:

Լևոնը վեր կացավ:

- Չայ խմի . . .
- Չէ, գնում եմ: – Եվ մի քիչ մտածելուց հետո հարցրեց . – Օսե՛փ, Էստեղ ծիրանի ծառեր կային...
- Ճշմարիտ, քո ասածն ա, ընկե՛ր Լևոն... Հրե մի հատը մնում է...

Տախտակների կույտերի հետևը մնացել էր մի ծիրունի: Երևի նա մնացել էր, որովհետև տախտակները դարսել էին առաջը: Իսկ պատի հետևի շարքը չկար: Նրանց տեղը խիճերի, ավազի շեղշեր էին:

- Ըստի աղաք Էլ եկած կլինես, որ հարցրիր...
- Հա, ես ես փողոցում ապրել եմ... Ասի տեսնեմ ինչ կա...
- Ինչ կա՞ . . . Պալատներ կան, ընկեր Լևոն... Սրա մի հատը մեր գեղում լիներ, սաղ ժողովուրդը մեջը կհավաքվեր:
- Եղ Էլ կլինի, Օսե՛փ...
- Են վախտը կնիկս կառնեմ կզնամ գեղը . . . Սիրտս մեր սարերը շատ ա ուզում, Ե՞...

Օսեփիր նրան ուղեկցեց մինչև փողոցը: Դժգոհեց, որ Լևոնը թեյ շխմեց:

Լևոնը վերադարձավ դեպի Ասաքի տան փողոցը: Քայլում էր խաղաղ ուրախությամբ, իր այցելությունից զնի: Մի անգամ էլ նայեց նոր շենքերին:

– Եթե Ասաքը քնած չլինի . . . Երևի նա էլ ինձ նման քիչ է լինում այս կողմերը: Մեր ընկերներից շատերը չեն տեսնում այն բոլորը, ինչ կառուցում ենք: Չեն տեսնում...

Ապա նորից հիշեց ծիրանիների փողոցը, Լուսիկի կապույտ զգեստը և առուն, առուն, որ կայտառ շառաչով գալիս էր անարատ ձյուներից: Մի՞թե այդքան խոր հիշողություններ է թողել այն աղջիկը, այն անհոգ գարունը: Ո՞ւր մնաց ծաղկած ծիրանիների փողոցը... Նրա սրտում խոխոչաց կարոտի մի մթին հուշ, ինչպես հին առուն գետնի տակ:

Քայլում էր և չէր զգում ոչ մշուշ, ոչ շաղ: Չլսեց և ուսղիոյի երգը: Իմաստուն տիսրությամբ նա հարցնում էր, թե նրանք, որոնք ապրելու են քարակովի այս քարձոր շենքերում, պիտի գիտենա՞ն, որ այստեղ եղել է կառուցողներից մեկի ծաղկած փողոցը և ոչ թե ցամաք անապատ...

9

Լևոնը ծովեց Սահակի տան կողմը:

Բեռնատար ավտոները, որոնք շինարարության համար քար, ավագ էին քերում, այդ փողոցով էին անցնում: Նրանց անիվները խոր ակոսներ էին գծել ցեխի մեջ: Այդ փողոցով էին անցնում և գյուղերից եկող սայլերը, որովհետև հին ճանապարհը նորոգում ու լայնացնում էին: Հաղորդակցությունը գետի նման իր հունը շուրջ էր տվել այդ փողոցով:

Լևոնը գնում էր սայթաքելով, ոտքերն զգույշ կոխելով ցեխի մեջ շարած քարերի վրա: Լապտերների լույսից ցեխն ու գուրերի պղտոր ջուրը փայլում էին խավար փայլով:

Վերևու մութն էր: Տներն ավելի նոսր էին, լապտերները քիչ: Շուտով պիտի ծովել... Արդեն երևում է Ասաքի տունը... Լույսեր կան, ուրեմն քնած չեն: Երեխաները պիտի աղմկեն: Ասաքի կինը պիտի վասի պրիմուսը... Եվ նոյնը պիտի ասի ինչպես միշտ:

– Լևոն, խելք ես արել, որ ընտանիք չունես... Մենակ ապրելը հանգիստ է:

Վերևու մութն էր: Մքնում լսվեց մտրակի շառաչ: Անիվներ ճռչացին: Մեկը բղավեց . . .

– Դենք պահի՛, դենք պահի՛ . . .

Անիվները ճռչացին: Մի բոպե հետո մքնից դուրս եկան մի զույգ գոմեշներ: Լապտերը լուսավորում էր նրանց լայն ճակատները և սև եղջուրները: Մի քիչ առաջացան, երևաց երկրորդ զույգը, բայց սայլը չկար... Ապա երրորդ զույգը, նույնիսկ զրնգաց շղթան, որով միացրել էին լուծերը: Գոմեշները ուժ էին անում, ձգվում առաջ: Նրանց ոտքերը ցեխի մեջ սայթաքում էին: Նրանցից մեկն ընկավ հետևի ոտքերի վրա և ամբողջ ծանրությամբ կախվեց լուծից: Մքնից մի մարդ դուրս թռավ և մտրակեց: Գոմեշը փնչաց:

– Ի՞նչ են քաշում...

Լևոնը կանգնել էր քարի վրա և հետաքրքիր նայում էր: Գոմեշները դանդաղ էին շարժվում: Խավարի մեջ այնպես էր երևում, կարծես վերջ չունի նրանց շարքը և մի ահոելի ծանրություն գետնի մթին խորքից գոմեշները քաշում են լույս աշխարհ, քաշում են և դեռ ծայրը չեն հանել:

Լևոնը մի քանի քայլ արեց: Մի խումբ երիտասարդներ վազեցին գոմեշների վրա: Մի քանիսը մոտեցան առաջին անիվներին: Վերջին անիվները քավական հեռու էին: Նրանք առաջին անիվների հետ միացված էին հաստ գերաններով, որոնց վրա մի վիթխարի և տարօրինակ բեռ էր, որ մշուշի մեջ աղոտ էր երևում: Կարծես փոքր շոգեմեքենա էր, ջարդված խողովակով:

– Արտա՛շ, քար դիր տակը, քա՛ր...

- Սպասի գոմեշները նաֆաս առնեն...
  - Ի՞նչ էլ ցեխ է...
  - Մրանց ցեխը մերից շատ է, – ասաց մեկը, որ հենվել էր գոմեշին:
  - Ի՞նչ է էդ, ընկերնե՛ր, – հարցրեց Լևոնը:
  - Աև «hwig», ընկե՛ր, – պատասխանեց նա, որ կանգնել էր առաջին լուծի կողքին:
  - Արտա՛շ, մի հարցրո՛ւ տեղը... Գուցե իմանա, – մքնից կանչեց մի երիտասարդ:
- Առաջին կանգնող՝ Արտաշը, Լևոնից հարցրեց, թե ո՞րտեղ են հանձնում հավաքած մետաղը: Լևոնը հիշեց իրենց պահեստի մոտ մի կիսավեր շենք, որտեղ կիսում էին ժանգոտած մետաղի կտորներ:
- Շրջաբերական են ուղարկում, ալարում են շնորհընվառությունը գրեն տեղը, – հանդիմանեց Արտաշը:

Երիտասարդները Ախտայի շրջանի գյուղերից մեկի կոմերիտականներն էին: Տարիներ շարունակ նրանց գյուղի ներքևն ընկած էր եղել այդ հնադարյան ձևի կատուկը, որի շորս կողմը գարնանը խոտ էր կանաչում և հովվի շները շոգից նեղվելով թաքնվում էին ներսը:

Ընկած էր եղել, ժանգոտվել էր, ծանրությունից մի քիչ բաղվել հողի մեջ: Կոմերիտականները մեծ դժվարությամբ հանել էին, դրել գերանների վրա և նույնպիսի դժվարությամբ, ցեխ կոխտելով, հրելով գոմեշներին և աղմկելով՝ իջեցրել էին քաղաք:

- Արտա՛շ, տեղն իմացա՞ր, – կանչեց նոյն ձայնը: Մթնից կանչողը ծիծաղեց: Նա ինչ-որ բան ասաց, բայց չլսվեց:
- Բաց կլինի՞ Էնտեղ... .
- Տն դե սպասի է, – ընդհատեց Արտաշը, որ ոգևորված պատմում էր իրենց կրած դժվարությունները:

- Երկու հարյուր փութ կլինի, – և երեսը դարձրեց դեպի ետ:
- Երեք շես ասում, – վրա բերեց մի ուրիշը:

Գոմեշների շնչառությունը հանդարտվում էր: Հոգնած կենդանիները ոտները փոխնեփոխ բարձրացնում էին: Նրանք մինչև կուրծքը ցեխի մեջ էին: Կարծես ճեղքել էին ցեխի հեղեղը:

Արտաշն էլ էր ցեխոտված: Այտի վրա պարզ երևում էր ցեխի չորացած շիթը: Մթնից նորից կանչեցին, թե իմացա՞վ պահեստի մասին:

- Իմացա՛, բայց պարզ չի...
- Դե հա՛... Գոմեշները սառան:
- Այդ կանչին բոլորը շարժվեցին: Ոմանք բարձրացրին մտրակները գոմեշների վրա, ոմանք վազեցին՝ անիվները հրելու...
- Դեսը հա՛, դե՛սը
- Ճը՛, հը՛...
- Մարալին, Մարալին...
- Մարալ հա՛...

Գոմեշները ձգվեցին, շղթան զրնզաց, անիվները ճռնչացին: Լսվեց մի խոր տնքոց: Տնքացին մարդիկ, անասունները և առաջին անիվները գլորվեցին: Լսոնի ձեռքները խրվել էին անիվի ճաղերի ցեխին: Նա մյուսների հետ մի կողմ քաշվեց, երբ անիվները դուրս ելան ցեխից:

Շարժվեցին գոմեշները...

Արտաշի հետ փողոցի մեջտեղով մտազբաղ գնում էր Լսոնը, գնում էր ցույց տալու պահեստի տեղը, գնում էր Արտաշի հետ խոսելով և երբ գոմեշները դժվարանում էին քաշել, նա ետ էր զալիս՝ անիվը հրելու:

Ո՛Հ ցեխ կար, ո՛Հ անորոշ կսկիծ . . .

* * *

Մաջիտա մայրիկը առավոտ կանուխ զարմացած նայում էր Լևոնի շինելին, որից գիշերը շուր էր կաթկթել հատակին:

– Ես կանդար չամուռ... Դյո՞ւրի կնացե գիշերը մեր տղեն:

Եվ գլուխը խորհրդավոր շարժեց:

Դուրսը արև էր, ինչպես նա գուշակել էր: Արևի ճառագայթները պատուհանից ներս էին ընկել և խաղում էին գորգի վարդերի և նուռերի հետ:

Լևոնը խոր քնի մեջ էր: Թախտի առաջ ցեխոտ սապոզներն էին: Նա ուշ էր վերադարձել ու չէր հանվել: Վերարկուն էր քաշել վրան:

Երբ գորգի վարդերի վրայով ցած սահեր արևը և խաղար նրա ունքերի և արտևանունքների հետ, Լևոնը պիտի զարթներ և պիտի սկսվեր աշխատանքի առօրյան:

1930